

<http://ui.ac.ir/en>

Journal of Researches in Linguistics

E-ISSN: 2322-3413

13(1), 163-180

Received: 12.09.2021 Accepted: 08.01.2022

Research Paper

A Typological Study of Superlative Comparison in Persian

Ava Imani *

Assistant professor of Linguistics, Department of General Linguistics, Faculty of Letter and Humanities, Bu-Ali Sina University of Hamedan, Hamedan, Iran
ava.imani@basu.ac.ir

Abstract:

This study set out to conduct a typological investigation of “comparative/superlative construction” and analyze the formal and functional differences of the constructive components of this construction in Persian language. To this end, firstly, the most important morpho-syntactic strategies encoding the superlative comparison were identified. Secondly, the formal expressions of the components were examined. Thirdly, the dominant strategy of expressing superlative comparison in Persian was determined based on Stassen’s typological classification (1985) and Nose’s proposed generalization (2010) as the theoretical framework. As with the research methodology, this study was a corpus-based and descriptive-analytic research. The data included 164 sentences collected through a comprehensive search in Colloquial Persian Dictionary written by Najafi (2008). The results showed that the Persian language uses a variety of strategies in term of Ezafe construction, free word order, and a dedicated grammaticalized construction to encode the superlative comparison. Furthermore, the formal expressions of the components of “parameter marker”, “standard marker”, and “standard” are not obligatory and their ordering in the sentences is flexible; however, the formal expressions of “comparee” and “parameter” are optional, except in one case, and they are obligatory in other constructions. Moreover, it was revealed that although the superlative comparative constructions in Persian were mostly of the “Locational” type, Persian used some more constructions or strategies, which were not documented in Stassen and Nose’s proposed models. Finally, the study concluded that Stassen’s typological classification and Nose’s proposed generalization were not adequate enough to explain the Persian data and thus needed to be modified.

Keywords: Comparison, Comparative/Superlative Construction, Stassen’s Typological Classification, Nose’s Typological Generalization

Introduction

Comparison is one of the basic components of human cognition, which is encoded in a variety of ways in the languages of the world. This cognitive concept cannot be described or explained simply by referring to words or morphemes, but its existence depends on some schematic structures. Heine (1997: 109) points out that “the domain of comparison in general and the term “*comparative construction*” in particular refer to a number of different conceptual and linguistic forms and the main kinds of comparative notions that are commonly distinguished are as follows: 1) positive, 2) equative, 3) superior comparative, 4) inferior comparative, 5) superlative, 6) elative, and 7) excessive.”

Among the comparative constructions, “superior comparative” is the prototypical example of comparative constructions in the languages of the world (Heine, 1997: 110). However, Heine (1997), Stassen (1985; 2005), and Haspelmath & Buchholz (1998) all agreed that both “superior comparative” and “superlative” involve the same construction and consist of the same constructive components. In spite of the high frequency and extended use of this notion as one of the main comparative notions in the languages of the world, “superlative comparison” has not been properly considered by Iranian linguists. Our research hypothesis was that there were unknown and language-specific comparative constructions in Persian language due to the existence of some characteristic features and grammatical tools in this language, such as “Ezafe construction”, “free word order”, and other morpho-syntactic items, including constructional idioms, some lexical items, and phrasal/complex predicates, which seemed to be specific to Persian but were not observed in other languages.

The present study aimed to answer the following questions: 1) What morpho-syntactic mechanisms do Persian language use to express the superlative comparison? 2) Which components of superlative comparison in Persian have obligatory/optional formal expressions? 3) To what extent Stassen’s typological classification (1985) and Nose’s proposed generalization (2010) can explain the comparative/superlative construction in Persian? 4) Is there any dedicated grammaticalized construction in Persian to express superlative comparison?

Materials and Methods

*Corresponding author

This is a corpus-based and descriptive-analytic study. The data includes 164 sentences collected through a comprehensive search in *Colloquial Persian Dictionary* (Najafi, 2008). The corpus is comprised more than 120 prose works of Modern Persian. These works includes short stories, novels, periodicals, books, and articles. Following a careful and comprehensive search in the mentioned dictionary, all the comparative/superlative constructions have been extracted. Then, the extracted data was then analyzed based on Stassen's typological classification (1985) and Nose's (2010) proposed generalization as the theoretical framework.

Discussion of Results and conclusions

This research was conducted to do a typological analysis of comparative/superlative construction in Persian language based on Stassen's typological classification (1985) and Nose's proposed generalization (2010) and the following results were obtained:

In response to the first question, the findings showed that the Persian language uses a variety of morpho-syntactic mechanisms, such as reduplication, Ezafe construction, reduplication, complex predicates, and some lexical items meaning 'better/superior', constructional idioms, idiomatic expressions, and proverbs.

As with the second question, it was revealed that in Persian, the components of "parameter marker" and "standard marker" had no formal expressions in most of the constructions and their presence was optional (out of all, 70% were 3-component or 2-component constructions). Also, the "standard" had no formal expression in some constructions (20% of all the data), which could be identified implicitly and only from the context. Additionally, it was found that only in one construction, the "comparee" could be removed (in 10% of all the data, the "comparee" had no formal expression). Furthermore, benefiting from "Ezafe construction" and free word order in many constructions, the "comparee", the "standard", and the "standard marker" were flexible both in terms of order and the grammatical functions they had in the sentence.

In response to the third question, the results indicated that Persian language used some more constructions or strategies, which were not observed and documented in any other languages of the world. Therefore, we came to the conclusion that Stassen's typological classification and Nose's proposed generalization were not adequate enough to explain the Persian data and thus needed to be modified.

Finally, the results showed that various language-specific constructions were used in Persian to express superlative comparison, including a dedicated grammaticalized construction, which was formed based on the concept of place (directional opposition) through grammaticalization.

References

- Amouzadeh, M. & Esfandiari, N. (2012). A Cognitive and non-Cognitive Study of the Ezafe Construction in Persian. *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*, 2(4), 59-91. [In Persian]
- Everett, Daniel L. & Barbara Kern. (1997) *Wari: The Pacaas Novos Language of Western Brazil*. London/New York: Routledge.
- Haspelmath, M. & Buchholz, O. (1998). Equative and similative constructions in the languages of Europe. In J. van der Auwera, Dónall P. and Ó Baoill (eds.). *Adverbial constructions in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter: 277-334.
- Heine, B. (1997). *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford: Oxford University press.
- Hopper, P. J. & Thompson, S. (1980). Transitivity in grammar and discourse. *Language*, 56, 251-299.
- Jensen, H. (1934). Der steigernde Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck. *Indogermanische Forschungen*, 52, 108-30.
- Naghzguay-Kohan, M. & Maleki, S. (2019). Tarhvaraha-ye Malekiyat dar zaban-e Farsi (Possession Schemas in Persian). *Journal of researches in Linguistics*, 11(20), 33-48. [In Persian]
- Najafi, A. (2008). *Farhang-e Farsi-e Amiyane (The Colloquial Persian Dictionary)*, 2nd edition. Tehran: Niloufar Publication. [In Persian]
- Najafi, P. & Rahimian, J. (2020). Equative constructions in Persian language. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 13 (38), 243-264. [In Persian]
- Nose, M. (2010). A Contrastive study of comparative constructions among English, Japanese, and Tok Pisin: by using corpora in cross-linguistic contrast. In R. Xiao (ed.). *Using Corpora in Contrastive and Translation Studies*, Cambridge scholars publishing: 457-470.
- Parra-Guinaldo, V. (2011). Typological overview of comparatives of inequality with an emphasis on Old English *More than Expressions*. *Anuario de Estudios Filológicos*, Vol XXXIV, 139-156.
- Razavian, H., Kavusi, S. & Bahrami Khorshid, S. (2016). Ezafe Constructions in Persian Language from Goldberg's Construction Grammar Perspective. *Journal of Language Research*, 7(2), 39-57. [In Persian]
- Stassen, L. (2005). Comparative Constructions. In: Haspelmath, et al. (eds.) *The World Atlas of Language Structures*. Oxford: OUP, feature 121 in WALS: 490-493.
- Stassen, L. (1985). *Comparison and Universal Grammar*. Oxford: Basil Blackwell.
- Stolz, C. & Stolz, T. (1994). *Spanisch-amerindischer Sprachkontakt (Hispanonindiana I): Die 'Hispanisierung' mesoamerikanischer Komparationsstrukturen*. Unpublished manuscript, University of Essen.
- Ullman, R. (1972). Some features of basic comparative constructions. *Working Papers on Language Universals*, 9, 117-62.

تحلیلی رده‌شناختی از ساخت مقایسه‌عالی در زبان فارسی

آوا ایمانی*

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی رده‌شناختی «ساخت مقایسه‌عالی» و تحلیل تفاوت‌های صوری و نقشی مؤلفه‌های این ساخت در زبان فارسی است. بدین منظور می‌کوشیم تا اولاً مهم‌ترین راهبردهای ساختوازی-نحوی رمزگذاری مفهوم مقایسه‌عالی را بازشناسیم؛ سپس نمود صوری هر یک از مؤلفه‌های مذکور را مورد بررسی قرار دهیم؛ در نهایت بر مبنای دسته‌بندی رده‌شناسی (Stassen, 1985) و آراء (Nose, 2010) راهبرد غالب بیان مقایسه‌عالی را مشخص کرده و سپس میزان کفایت الگوی پیشنهادی نوسه (Nose, 2010) در تبیین تفاوت‌های صوری-نقشی موجود در ساخت‌های مقایسه‌عالی را مورد ارزیابی قرار دهیم. این پژوهش توصیفی-تحلیلی و از نوع پیکره-بنیاد است. داده‌ها شامل ۱۶۴ جمله است که از فرهنگ فارسی عامیانه (نجفی، ۱۳۸۷)، استخراج شده‌اند. یافته‌ها نشان داد که زبان فارسی به دلیل برخورداری از «ساخت اضافه»، «ترتیب واژه آزاد» و همچنین یک ساخت اختصاصی دستوری شده، از راهبردهای متنوعی برای رمزگذاری مقایسه‌عالی استفاده می‌کند. همچنین، مشخص شد که نمود صوری مؤلفه‌های «درجه پارامتر»، «نشانه استاندارد» و «استاندارد» در زبان فارسی اجباری نیست و ترتیب آنها در جمله انعطاف‌پذیر است؛ اما نمود صوری مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده» و «پارامتر» فقط در یک مورد، اختیاری و در سایر ساخت‌ها اجباری است. علاوه بر این، مشخص شد که اگرچه ساخت‌های مقایسه‌عالی در فارسی اکثراً از نوع «مکانی» هستند، اما این زبان علاوه بر ساخت‌های مطرح شده توسط اشتاسن و نوسه، از ساخت‌ها و راهبردهایی بهره می‌گیرد که از فهرست زبان‌های مورد مطالعه آنها مغفول مانده‌اند. در پایان، نتیجه گرفتیم که دسته‌بندی رده‌شناسی اشتاسن و الگوی پیشنهادی نوسه، کفایت لازم و کافی برای تبیین داده‌های فارسی را ندارند و نیازمند بازنگری هستند.

واژه‌های کلیدی: مقایسه، ساخت مقایسه‌عالی، دسته‌بندی رده‌شناسی اشتاسن، الگوی رده‌شناسی نوسه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. مقدمه

مقایسه یکی از مؤلفه‌های اساسی شناخت بشر است که در زبان‌های مختلف دنیا به شیوه‌های گوناگون رمزگذاری می‌شود. این مقوله (مقایسه) صرفاً با ارجاع به کلمات یا تکواژها قابل توصیف یا تبیین نیست، بلکه هستی آن وابسته به برخی ساختارهای طحاره‌ای است. هاینه (Heine, 1997: 109) در این خصوص معتقد است که حوزه مقایسه به صورت عام و اصطلاح "ساخت مقایسه‌ای"^۱ به صورت خاص بر صورت‌های زبانی و مفهومی مختلفی دلالت دارد و انواع اصلی مفاهیم مقایسه‌ای به شرح زیر قابل دسته‌بندی هستند: ۱- مقایسه مطلق^۲، ۲- مقایسه برابری^۳، ۳- مقایسه برتری^۴، ۴- مقایسه پایین‌تری^۵، ۵- مقایسه عالی (برترین)^۶، ۶- مقایسه ارتقائی^۷ و ۷- مقایسه مفرط^۸.

از میان ساخت‌های مقایسه‌ای، «مقایسه برتری/تفضیلی»، نمونه‌اعلی همه انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبانهای جهان است (Heine, 1997: 110) و اگرچه او تمرکز خود را بیشتر بر روی این نوع از ساخت مقایسه قرار می‌دهد، اما هاینه (1997)، اشتاسن (1985; 2005) و هسپلمت و بوچولز (Haspelmath & Buchholz, 1998)، همگی بر روی این مطلب اتفاق نظر دارند که ساخت‌های مقایسه‌ای «تفضیلی» و «عالی» بر اساس گزاره‌هایی ساخته می‌شوند که متشکل از زیرساخت یکسان و مؤلفه‌های سازنده مشترکی هستند که در بخش‌های ۳ و ۴ به شباهت‌ها و مؤلفه‌های سازنده آنها می‌پردازیم.

با این وجود، مقایسه عالی به عنوان یکی از انواع مفاهیم مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان، آن‌طور که باید، مورد توجه زبان‌شناسان ایرانی قرار نگرفته است؛ در صورتی که فرضیه نگارنده پس از بررسی‌های اولیه نمونه‌های مورد بررسی در این تحقیق این است که ساخت‌های مقایسه‌ای منحصر به فرد و ناشناخته‌ای (زبان-ویژه‌ای) در زبان فارسی وجود دارد که به نظر می‌رسد این گونه ساخت‌ها به سبب وجود برخی ویژگی‌ها و امکانات دستوری خاص این زبان، از جمله «ترتیب‌واژه آزاد»، «ساخت اضافه»، و برخی «اصطلاحات ساختی»، عناصر واژگانی و افعال مرکب، در دیگر زبان‌ها وجود ندارند و بنابراین نیازمند بررسی و تأمل‌اند.

در این جستار، به دلیل محدودیت صرفاً به بررسی ساخت مقایسه عالی می‌پردازیم و تحلیل سایر ساخت‌های مقایسه‌ای را به پژوهش‌های آتی موکول می‌کنیم. بدین ترتیب، در پژوهش حاضر می‌کوشیم تا دریابیم در زبان فارسی، مفهوم «مقایسه عالی» چگونه در ساخت‌های زبانی مختلف رمزگذاری می‌شود و هر یک از مؤلفه‌های اصلی این ساخت، یعنی مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده»، «استاندارد»، «نشانگر استاندارد»، «نشانگر پارامتر» و «پارامتر» چگونه نشان‌گذاری می‌شوند؛ تفاوت‌های صوری و نقشی آنها چیست و تا چه حد قابلیت حذف و یا جابه‌جایی دارند. به منظور نیل به اهداف این پژوهش، به چند پرسش اصلی به شرح ذیل پاسخ می‌دهیم: ۱- زبان فارسی از چه ابزارهای ساختواژی-نحوی برای بیان مقایسه عالی بهره می‌گیرد؟ ۲- کدام یک از مؤلفه‌های ساخت مقایسه در زبان فارسی نمود صوری اجباری/اختیاری دارند؟ ۳- دسته‌بندی رده‌شناسی اشتاسن (Stassen, 1985) و الگوی پیشنهادی نوسه (Nose, 2010) تا چه حد می‌توانند ساخت‌های مقایسه عالی را در زبان فارسی تبیین کنند؟ و ۴- آیا در زبان فارسی هیچ گونه ساخت (دستوری‌شده) اختصاصی برای بیان مفهوم مقایسه عالی وجود دارد؟

به لحاظ روش شناختی، پژوهش حاضر ماهیتاً توصیفی-تحلیلی و از نوع پیکره-بنیاد است. داده‌های این پژوهش جمعاً شامل ۱۶۴ جمله است که از فرهنگ فارسی عامیانه (نجفی، ۱۳۸۷)، استخراج شده‌اند. روش گردآوری داده‌ها به این صورت بوده است که پس از جستجوی

¹ comparative construction
² positive
³ equative
⁴ superior comparative
⁵ inferior comparative
⁶ superlative
⁷ elative
⁸ excessive

جامع در این فرهنگ، تمام انواع جملات و ساختارهایی که در بردارنده مفهوم "مقایسه عالی" بوده‌اند، استخراج و دسته‌بندی شدند و سپس بر مبنای دسته‌بندی رده‌شناسی اشتاسن (1985) و الگوی پیشنهادی نوسه (2010) به توصیف و تحلیل جمله‌های مذکور پرداختیم. ساختار این مقاله به شرح زیر است: بخش اول به مقدمه می‌پردازد. در بخش دوم، پیشینه تحقیق شامل مهمترین پژوهش‌های انجام شده و خلاءهای موجود در خصوص ساخت مقایسه در زبان فارسی شرح داده می‌شود. بخش سوم به چارچوب نظری تحقیق، یعنی معرفی الگوی رده‌شناسی اشتاسن (1985) و همچنین آراء نوسه (2010) در خصوص ساخت‌های مقایسه‌ای اختصاص خواهد داشت. بخش چهارم به چگونگی نمود صوری و تفاوت‌های نقشی مؤلفه‌های ساخت مقایسه‌ عالی و ارزیابی این دو انگاره با داده‌های زبان فارسی می‌پردازد. بخش پنجم به راهبردهای ساختواژی-نحوی این ساخت و بخش پایانی، به نتیجه‌گیری می‌پردازد.

۲. پیشینه پژوهش

از جمله مطالعات بنیادین در حوزه مقایسه که مبنای انجام پژوهش‌های متعددی در زبان‌های مختلف قرار گرفته‌اند، می‌توان به اولتان (Ultan, 1972) در باب برخی ویژگی‌های ساخت‌های مقایسه‌ای بنیادین و مطالعه رده‌شناسی اشتاسن (Stassen, 1985) در خصوص دسته‌بندی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان اشاره کرد. هاینه (Heine, 1997) نیز با رویکردی شناختی به ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف می‌پردازد و با گردآوری داده‌هایی از زبان‌های گوناگون، انواع مفاهیم مقایسه‌ای را بررسی می‌کند. به باور هاینه (Heine, 1997) اغلب ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های جهان از تعداد محدودی از ساختارهای منشأ مفهومی نشأت می‌گیرند که هاینه آنها را «طرحواره‌های رویداد» می‌نامد. این طرحواره‌ها عبارتند از: طرحواره کنش، طرحواره مکان، طرحواره منبع، طرحواره هدف، طرحواره قطبیت، طرحواره توالی، طرحواره شباهت، و طرحواره مبتدا.

علاوه بر این، پژوهش‌های دیگری در خصوص مقایسه در زبان انگلیسی و همچنین در سایر زبان‌ها بر مبنای این آثار بنیادین انجام شده است، که مهم‌ترین آنها نوسه (2010) است که بر مبنای الگوی اشتاسن (1985) و با رویکرد مقابله‌ای به بررسی رده‌شناسی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در سه زبان انگلیسی، ژاپنی، و تاک‌پیزین^۱ می‌پردازد و در پایان چنین نتیجه‌گیری می‌کند که تفاوت‌های نقشی موجود در ساخت‌های مقایسه‌ای این سه زبان را می‌توان بر اساس الگوی گذرایی هاپر و تامپسون (Hopper & Thompson, 1980)، تبیین کرد. همچنین، پاراگینالدو (Parra-Guinaldo, 2011) به بررسی ساخت‌های مقایسه‌ای *more than* در انگلیسی باستان می‌پردازد و در پایان، دستوری‌شدگی را به عنوان یک تبیین مناسب برای تکوین صورت دستوری «لفظ مقایسه»^۲ از یک عنصر واژگانی، پیشنهاد می‌کند.

این در حالی است که در زبان فارسی، به جز نجفی و رحیمیان (۱۳۹۹) که به بررسی ساخت‌های همسانی^۳ می‌پردازند، تاکنون هیچ پژوهشی در خصوص ساخت مقایسه، بالاخص «ساخت مقایسه عالی» انجام نشده و آن طور که باید، مورد توجه زبان‌شناسان قرار نگرفته است. با توجه به خلاء موجود در این حوزه و اهمیت ساخت‌های مقایسه‌ای، انجام پژوهش حاضر ضروری و از دو لحاظ بدیع می‌نماید: اول اینکه مقاله حاضر نخستین پژوهش زبانشناختی است که با رویکردی رده‌شناختی به تحلیل ساخت مقایسه عالی در زبان فارسی می‌پردازد؛ و دوم این که، انجام این تحقیق می‌تواند در شناسایی برخی طرحواره‌ها و ساخت‌های مقایسه‌ای ناشناخته و زبان-ویژه در زبان فارسی و دسته‌بندی دقیق‌تر انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در فهرست زبان‌ها و ساخت‌های مورد مطالعه اشتاسن (1985) و نوسه (2010) مؤثر باشد و میزان کفایت این دو انگاره را محک زده و مورد ارزیابی قرار دهد و در نهایت در شناسایی و تحلیل ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان مفید و راهگشا باشد.

¹ Tok Pisin

² particle

³ equative constructions

۳. چهار چوب نظری

پژوهش حاضر بر مبنای الگوی رده‌شناسی اشتاسن (1985) و آراء نوسه (2010) در خصوص ساخت‌های مقایسه‌ای انجام پذیرفته است. در ادامه، به شرح مبانی نظری و آراء آنها می‌پردازیم:

اشتاسن (1985) در اثر بنیادین خود تحت عنوان مقایسه و دستور همگانی^۱ به بررسی و تحلیل انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان می‌پردازد. او انواع ساخت‌های مقایسه‌ای را به چهار دسته «مکانی»^۲، «فزونی»^۳، «پیوسته/مقترن»^۴ و «لفظی»^۵ تقسیم‌بندی می‌کند. به اعتقاد او گرایش غالب زبان‌های اروپایی-آسیایی بهره‌گیری از ساخت‌های مقایسه‌ای مکانی است؛ یعنی ساخت‌هایی که در آنها نشانگر استاندارد اغلب توسط عناصری نشان‌گذاری می‌شود که دارای معنای مکانی هستند، مانند حروف اضافه و یا سایر عبارات مربوط به مکان. علاوه بر این، اشتاسن معتقد است که گاه مفهوم مقایسه با استفاده از برخی افعال، مانند "exceed, surpass" رمز‌گذاری می‌گردد. او این ساخت‌ها و همچنین زبان‌هایی که گرایش غالب آنها استفاده از این نوع ساخت است را، زبان‌های «فزونی»^۶ می‌نامد، مانند زبان‌های آفریقایی، آسیایی شرقی جنوبی و زبان‌های اقیانوسی. همچنین، به باور اشتاسن (2005)، ساخت‌های مقایسه‌ای مکانی، بالاترین میزان فراوانی را نسبت به سایر انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان دارند و ساخت «لفظی» اساساً مختص زبان انگلیسی و دیگر زبان‌های اروپایی است. منظور اشتاسن از ساخت «لفظی» ساخت‌هایی است که نشانگر استاندارد در آنها توسط یک لفظ/جزء مستقل (particle) نمود صوری پیدا می‌کند. بسیاری از زبان‌های اروپایی، از جمله زبان انگلیسی در این دسته جای می‌گیرند، مانند ساخت‌های-*than* در انگلیسی و ساخت‌های *que-* در اسپانیایی.^۷

و اما در خصوص ساخت مقایسه‌ای «پیوسته»، اشتاسن (1985) معتقد است که این نوع ساخت در مقایسه با سایر ساخت‌های مقایسه‌ای، بدوی (ابتدایی) و کمتر دستوری شده^۸ تلقی می‌شوند. این نوع ساخت‌ها در واقع متشکل از دو جمله هستند: یک جمله مثبت و یک جمله منفی. گرایش غالب زبان‌های آمریکای جنوبی و زبان‌های بومی استرالیایی استفاده از این ساخت است.^۹ همچنین، طبق مطالعات بنیادین

¹ Comparison and Universal Grammar

² locational

³ exceed

⁴ conjoined

⁵ particle

^۷ مانند جملات زیر در زبان نگونا (Nguna) و انگلیسی:

(1) Nasuma waia e parua liu nasuma aginau.

House this COP big exceed house my

"This house is bigger than my house."

(2) He surpasses all of them in cleverness.

^۸ مانند مثال‌های زیر در انگلیسی و اسپانیایی:

(1) My skin is more red than yours.

(2) Este lápiz es más largo que ése.

this pencil COP PAM long STM it

"This pencil is longer than it."

⁹ less grammaticalized

^۹ مانند مثال زیر از زبان واری (Wari) در آمریکای جنوبی (Everett & Ken, 1997: 194):

(1) Amon mixem na womu cwa. Om ca mixem homa ca womum

little black cotton-my this not-exist black much cotton-your

"My clothes are more black than yours; my clothes are a little black, your clothes are not so blacki"

مانند هاینه (1997)، اشتاسن (2005; 1985)، هسپلمث و بوچولز (Haspelmath & Buchholz, 1998)، در خصوص ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف جهان هر ساخت مقایسه‌ای متشکل از پنج مؤلفه اصلی به شرح زیر است:

(1) This house is more beautiful than that one.

COM PAM PAR STM STAN¹

استاندارد نشانگر استاندارد پارامتر نشانگر پارامتر مقایسه‌شونده

لازم به توضیح است که در پیشینه پژوهش‌های انجام شده در باب مقایسه، برای نامگذاری این پنج مؤلفه از اصطلاحات مختلفی استفاده شده است، اما به منظور یکدستی و جلوگیری از ابهام، به پیروی از هسپلمث و بوچولز (1998)، اشتاسن (1985) و نوسه (2010)، ما نیز در این پژوهش از اصطلاحات پیشنهادی آنها که در مثال (۱) شرح داده شد، استفاده می‌کنیم.

در ادامه به معرفی الگوی پیشنهادی نوسه (2010) و آراء او در خصوص ساخت‌های مقایسه‌ای می‌پردازیم. نوسه (2010) در یک پژوهش رده‌شناسی و با رویکرد مقابله‌ای به بررسی انواع ساخت‌های مقایسه‌ای در سه زبان انگلیسی، ژاپنی، و تاک‌پیزین می‌پردازد. او در این پژوهش رابطه بین سه مؤلفه «مقایسه‌شونده»، «استاندارد» و «نشانگر استاندارد» را مورد بررسی قرار می‌دهد و به چگونگی نمود صوری و تفاوت‌های نقشی مؤلفه‌های اصلی ساخت مقایسه، مخصوصاً ویژگی‌های صوری و معنایی دو مؤلفه «مقایسه‌شونده» و «استاندارد» در انواع ساخت‌های مقایسه‌ای مطرح شده توسط اشتاسن می‌پردازد.

به باور نوسه (2010) زبان ژاپنی اساساً از نوع مکانی است و در مواردی نیز از ساخت‌های فزونی بهره می‌گیرد؛ اما زبان تاک‌پیزین از انواع ساخت‌های فزونی، پیوسته و لفظی استفاده می‌کند و زبان انگلیسی نیز اساساً از نوع زبان‌های لفظی است. به عبارت دقیق‌تر، در حالی که ارجحیت زبان ژاپنی، استفاده از ساخت‌های مکانی و ارجحیت تاک‌پیزین، بهره‌گیری از ساخت‌های فزونی است، زبان انگلیسی از ساخت لفظی بهره می‌گیرد. همچنین، در این سه زبان مخصوصاً در زبان انگلیسی همواره چنین نیست که هر پنج مؤلفه نمود صوری داشته باشند؛ بلکه برخی از آنها قابل حذف هستند و یا اصلاً نمود صوری ندارند. او در ادامه رابطه بین «استاندارد» و «نشانگر استاندارد» را در این سه زبان در قسمت (۲) این چنین شرح می‌دهد:

(۲) تفاوت‌های صوری ساخت مقایسه در انگلیسی، ژاپنی و تاک‌پیزین:

الف. انگلیسی: *than he*، یا *than him* (لفظی)

ب. ژاپنی: ۱- *Kare -yori* (مکانی)، ۲- *Kare-ni masaru* (فزونی)

him-DAT To be better *him-PART*
'to be better than him' 'him -than'

به عبارت دقیق‌تر، در زبان ژاپنی برای بیان ساخت مقایسه گونه‌گونی وجود دارد. ساخت *tori-construction* (yori) که نوعی ساخت مکانی است که از حروف اضافه مکانی برگرفته شده است و معادل پارسیکل *"er than"* / *"than"* در زبان انگلیسی است. همچنین، در این زبان نوعی ساخت فزونی نیز برای بیان مقایسه وجود دارد که از افعال *"masaru"* و *"otoru"* به ترتیب به معنای "بهرتر بودن/برتر بودن/جلوزدن" (مانند *excel/surpass*) و به معنای "بدتر بودن/پایین‌تر بودن" (*to be worse than, inferior to*) بهره می‌گیرد.

ج. تاک‌پیزین: ۱- *winim em* (فزونی)؛ ۲- *A i bik, mobeta B* (پیوسته)؛ ۳- *long em, or olsem em* (لفظی).

نوسه (2010) در ادامه چنین استدلال می‌کند که توزیع ساختاری و صوری انواع مقایسه و تفاوت‌های بین انواع ساخت‌های مقایسه را می‌توان بر حسب الگوی گذرای هاپر و تامپسون (1980) تبیین کرد. یعنی، درست همان‌طور که جملات متعدی نیاز به دو شرکت‌کننده

¹ COM=compare, PAM=parameter marker, PAR=parameter, STM=standard marker, STAN=standard

(عامل و کنش‌پذیر) دارند، ساخت‌های مقایسه‌ای نیز حداقل نیاز به دو شرکت‌کننده/مؤلفه (مقایسه‌شونده و استاندارد) دارند. به عبارت دقیق‌تر، نوسه در نهایت به یک تعمیم کلی می‌رسد. تعمیم پیشنهادی او این است که تفاوت‌های موجود در ساخت‌های مقایسه را می‌توان بر اساس روابط دستوری مؤلفه استاندارد (فاعل، مفعول مستقیم، مفعول غیرمستقیم) تبیین کرد. او وضعیت و نقش دستوری مؤلفه استاندارد را با استفاده از الگوی گذرایی در قسمت (۳) این گونه شرح می‌دهد:

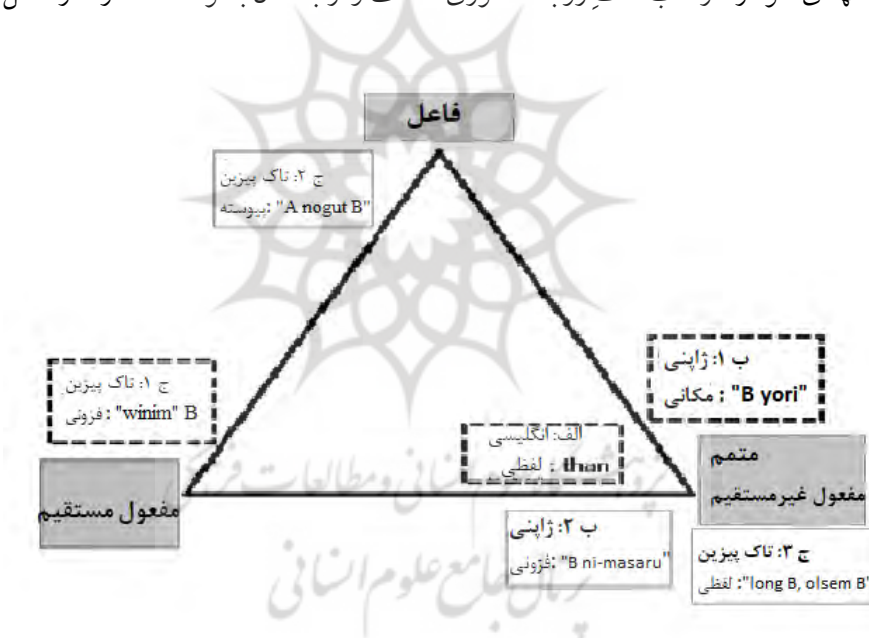
(۳) نقش دستوری مؤلفه استاندارد، بر اساس گذرایی (A: مقایسه‌شونده، B: استاندارد):

فاعل: A is big and B is small. (پیوسته).

مفعول مستقیم: A surpasses B (فزونی).

مفعول غیرمستقیم: A-wa B-yori Chiisai (مکانی). A is bigger than B (لفظی).

به عبارت دقیق‌تر، مؤلفه استاندارد در انواع ساخت‌های مقایسه‌ای، سه نوع نقش دستوری را ایفاء می‌کند: فاعل، مفعول مستقیم و مفعول غیرمستقیم. در ساخت‌های پیوسته، مؤلفه استاندارد در جایگاه فاعل ظاهر می‌شود؛ در ساخت‌های فزونی، در جایگاه مفعول مستقیم و در ساخت‌های لفظی زبان انگلیسی و ساخت‌های مکانی زبان ژاپنی، مؤلفه استاندارد در نقش مفعول غیرمستقیم ظاهر می‌شود. و در نهایت، نوسه (2010) تعمیم پیشنهادی خود را در قالب مثلث روابط دستوری مختلف و ارتباط آن با مؤلفه استاندارد در شکل (۱) نمایش می‌دهد:

شکل ۱- نقش‌های دستوری مؤلفه استاندارد در ساخت‌های مقایسه‌ای مختلف (Nose, 2010:13)

Fig 1- Grammatical functions of "standard" in different comparative constructions

همان‌طور که در شکل (۱) می‌بینیم، الگوی پیشنهادی نوسه بر اساس تفاوت‌های شناختی ساخت مقایسه در هر زبان و مخصوصاً رابطه بین مقایسه‌شونده و استاندارد استوار است.

۴. ساخت مقایسه عالی در زبان فارسی و نمود صوری-نقشی مؤلفه‌های آن

در این بخش با ارائه شواهدی از زبان فارسی به تحلیل داده‌ها و بحث پیرامون چگونگی ساخت مقایسه عالی و همچنین به ارزیابی میزان کفایت الگوی رده‌شناسی اشتاسن (Stassen, 1985) و تعمیم پیشنهادی نوسه (Nose, 2010) در مواجهه با داده‌های این زبان می‌پردازیم.

قبل از اینکه به تحلیل نمونه‌های استخراج شده بپردازیم لازم است ساخت مقایسه عالی معرفی و توضیحاتی در این خصوص ارائه شود. به اعتقاد **هاینه** (1997: 124) تمام مطالب و نکاتی که در مورد «ساخت مقایسه برتری» صدق می‌کند، در مورد «ساخت مقایسه عالی» نیز قابل اعمال است. در این خصوص، **اولتان** (1972: 134 & 141) نیز معتقد است که اولاً، ساخت مقایسه برتری و ساخت مقایسه عالی، هر دو متشکل از ساخت یکسانی هستند و در واقع مقایسه عالی بر مبنای الگوی مقایسه برتری ساخته می‌شود. یعنی، نحوه شکل‌گیری مقایسه عالی به این صورت است که در ساخت مقایسه برتری، یک استاندارد خاص و منفرد را با کل افراد ممکن در آن طبقه جایگزین می‌کنیم. بنابراین برای بیان مقایسه عالی، فرمول طرحواره‌ای که در (ب) صورت‌بندی شده‌است، جایگزین فرمول طرحواره‌ای (الف) می‌شود:

(الف) X is Y-er than Z ← (ب) X is Y-er than all others

دوم این که، منشأ مفهومی هر دو ساخت تا حدودی یکسان است. سوم، ساخت‌های مقایسه عالی می‌توانند از ساخت‌های مقایسه برتری منشعب شوند، اما عکس آن درست نیست. همچنین، ساخت مقایسه عالی در مقایسه با ساخت مقایسه برتری، یک مقوله نشان‌دار است و می‌توان گفت که تنها تفاوت آنها مربوط به فراوانی نسبی استفاده از آنها است و همچنین، ساخت‌های مقایسه برتری معمولاً به صورت نکره نشان‌گذاری می‌شوند، در حالی که ساخت‌های مقایسه عالی به صورت معرفه نشان‌گذاری می‌شوند. لذا، می‌توان تحلیل چگونگی مولفه‌های تشکیل‌دهنده و نکات مربوط به ساخت مقایسه را به «ساخت مقایسه عالی» نیز تعمیم داد.

پس از بررسی جملات استخراج شده، مشخص شد که در زبان فارسی ساخت‌های بسیار متنوعی برای رمزگذاری این مفهوم دستوری وجود دارد. یکی از رایج‌ترین و بی‌نشان‌ترین روش‌های بیان مقایسه عالی در این زبان به کارگیری ساخت‌های مکانی است که به صورت ساختوازی و با استفاده از نشانگر درجه «تر-ترین» و گروه حرف‌افزای نشان‌گذاری می‌شود. نکته قابل توجه در خصوص این گونه ساخت‌ها این است که گاهی به جای حرف اضافه «از»، از سایر حروف اضافه مکانی، مانند «در، بر، به» استفاده می‌شود و همه این ساخت‌ها، در حقیقت به نوعی بر مفاهیم مکانی دلالت دارند و بنابراین، مفهوم مقایسه عالی را بر مبنای طرحواره‌های مکان، منبع و یا هدف رمزگذاری می‌کنند.^۱ لازم به اشاره است که هاینه (Heine, 1997:115) این سه زیرطرحواره را ذیل اصطلاح پوششی «مکان»^۲ جای می‌دهد و اشتاسن (Stassen, 1985) نیز زبان‌هایی که از حروف اضافه و مفاهیم مکانی برای بیان مقایسه استفاده می‌کنند را در دسته زبان‌های «مکانی» جای می‌دهد.

در این نوع ساخت‌های مکانی گاه می‌توان نشانگر پارامتر را حذف کرد (به شرطی که مؤلفه پارامتر، یک عنصر واژگانی دارای معنای 'بهتر/برتر' باشد، مانند نام‌اندام «سر»). به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۴) او از همه دانش‌آموزان کلاس باهوش‌تر است.
مقایسه‌شونده نشانگر استاندارد استاندارد پارامتر نشانگر پارامتر

(۵) او باهوش‌ترین دانش‌آموز در کلاس ماست.

(۶) دختر من به همه دخترهای فامیل سر است.
مقایسه‌شونده نشانگر استاندارد استاندارد پارامتر

(۷) در این مملکت من فقط از کسی حرف شنوی دارم که بر همه سرور باشد (گزنه، ۴۶).
مقایسه‌شونده نشانگر استاندارد استاندارد پارامتر

^۱ برای اطلاعات بیشتر درباره طرحواره‌های ساخت مقایسه، ن. گ. به (Heine, 1997: 112-120)

^۲ the cover term "Location"

حال در ادامه، به معرفی و تحلیل آن دسته از ساخت‌های مقایسه‌ عالی می‌پردازیم که به نظر می‌رسد مختص زبان فارسی هستند و در فهرست زبان‌های مورد مطالعه اشتاسن و الگوی پیشنهادی نوسه هیچ اشاره‌ای به آنها نشده‌است. ابتدا به یکی از ویژگی‌های خاص زبان فارسی، یعنی بهره‌گیری از «ساخت اضافه» می‌پردازیم که در رمزگذاری بسیاری از مفاهیم دستوری از جمله «مالکیت»، «مقایسه» و غیره... نقش بسزایی دارد. در زیرشاخه زبان‌های ایرانی و نیز زبان‌های ترکی، ساختی وجود دارد که دستورنویسان آن را به طور سنتی «اضافه» می‌خوانند. این ساخت کاربردهای مختلفی دارد. یکی از کاربردهای آن اتصال مالک و مملوک و متمایز کردن این دو از هم است و می‌توان برای این ساخت قائل به وجود طرحواره‌ای موسوم به «طرحواره‌ اتصالی» باشیم (نغزگوی کهن و ملکی، ۱۳۹۸: ۴۴). نکته درخور توجه در خصوص «ساخت اضافه» این است که علاوه بر اتصال مالک و مملوک، کاربردهای مختلف دیگری نیز دارد که مهم‌ترین آنها نشان‌گذاری رابطه بین «مقایسه‌شونده» و «استاندارد» و رمزگذاری مفهوم مقایسه‌ عالی در زبان فارسی است.^۱

به عبارت دقیق‌تر، طرحواره اتصالی که به واسطه ساخت اضافه در زبان فارسی شکل گرفته است برای رمزگذاری مقایسه‌ عالی به دو شکل عمل می‌کند و دارای دو زیرطرحواره شامل: الف) زیرطرحواره اضافی و ب) زیرطرحواره تراوندگذاری^۲ است. این طرحواره و ساخت‌های مقایسه‌ای حاصل از آن در فهرست دسته‌بندی اشتاسن و الگوی پیشنهادی نوسه ذکر نشده‌اند و لذا نیاز مبرم به بازنگری در این دو انگاره را نشان می‌دهند. در ادامه، با ذکر چند مثال به شرح این طرحواره و نقش آن در شکل‌گیری برخی ساخت‌های مقایسه‌ای عالی منحصر به فرد در این زبان می‌پردازیم:

الف) زیرطرحواره اضافی

علی (۸)	سوگلی (یکی یکدانه/دردانه) خانواده ماست.
مقایسه‌شونده	پارامتر
استاندارد	
(۹) احمد،	سرگل کلاس ما بود. همه معلم‌ها دوستش داشتند (شبگرد، ۱۰۵).
مقایسه‌شونده	پارامتر
استاندارد	
(۱۰) گل سرسید	فیلم‌های اصغر فرهادی، "جلایی نادر از سیمین" است.
پارامتر	مقایسه‌شونده
استاندارد	

در این زیرطرحواره به واسطه کسره اضافه، مؤلفه‌های «پارامتر» و «استاندارد» به یکدیگر متصل شده و نوعی ساخت اضافی می‌سازند که برون‌داد آن مفهوم مقایسه عالی است. توضیح اینکه، مؤلفه پارامتر در این ساخت معمولاً با یک عبارت یا عنصر واژگانی از قبیل «سوگلی»، «یکی یکدانه/دردانه»، «سرگل»، «گل سرسید» و غیره... به همراه ساخت اضافه نشان‌گذاری می‌شود. همچنین، در این ساخت «درجه پارامتر» نمود صوری ندارد و مفهوم «بهترین و بی‌نظیر بودن»، به صورت ضمنی از مؤلفه پارامتر، درک می‌شود.

یکی دیگر از ساخت‌های مقایسه‌ عالی اتصالی در زبان فارسی که با بهره‌گیری از ساخت اضافه شکل می‌گیرد و در ذیل همین زیرطرحواره جای می‌گیرد، در قالب صورت گزاره‌ای «COM (مقایسه‌شونده) خدای PAR (پارامتر) است.» بیان می‌گردد. به مثال زیر توجه کنید:

(۱۱) توی	کلاس ما،	مریم	خدای کامپیوتره.
نشانگر استاندارد	استاندارد	مقایسه‌شونده	پارامتر

^۱ برای جزئیات بیشتر در خصوص انواع ساخت اضافه و کاربردهای آن، ن.گ. رضویان و همکاران (۱۳۹۵) و عموزاده و اسفندیاری (۱۳۹۱).

^۲ the reduplifix subschema

در این ساخت، مفهوم مقایسه‌ عالی از طریق ایجاد اتصال بین عنصر واژگانی *xoda* و مؤلفه پارامتر و به واسطه ساخت اضافه رمزگذاری می‌شود. این ساخت را می‌توان به شکل زیر صورت‌بندی کرد:

COM بهترین کس/چیز در PAR است^۱ → COM *xoda-ye* PAR *ast*.

ب) زیرطرحواره دوگان-وندافزایی

منظور زیرطرحواره دوگان-وندافزایی^۱، به کارگیری همزمان کسره اضافه و یک وند (پسوند جمع -ان) به همراه تکرار واژه پایه است که از رهگذر این سازوکار می‌توان نوعی ساخت مقایسه‌ عالی زبان-ویژه را در زبان فارسی تولید کرد که همچون «زیرطرحواره اضافی» به نظر می‌رسد مختص زبان فارسی است. مانند نمونه‌های زیر:

(۱۲) مردِ مردان

مقایسه‌شونده استاندارد (توضیح: در این ساخت کسره اضافه نقش نشانگر استاندارد را ایفاء می‌کند)

(۱۳) شاهِ شاهان

مقایسه‌شونده استاندارد

(۱۴) شیرِ شیران

مقایسه‌شونده استاندارد

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، در این نوع ساخت مقایسه‌ عالی اتصالی، به جای نشانگر استاندارد «از»، از ساخت اضافه استفاده می‌شود، «نشانگر پارامتر» حذف می‌شود، مؤلفه پارامتر نیز نمود صوری ندارد و به صورت ضمنی می‌توان آن را از بافت درک کرد. مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده» و «استاندارد» نیز توسط عنصر اضافه به یکدیگر متصل می‌شوند.

علاوه بر ساخت‌هایی که تاکنون به شرح آنها پرداختیم، یک ساخت دستوری شده اختصاصی برای بیان مقایسه‌ عالی در این زبان وجود دارد که بر اساس مفهوم مکان (ایجاد تقابل جهتی) شکل می‌گیرد؛ به این صورت که بی‌نظیر بودن، متمایز بودن و برتری یک پدیده (مقایسه‌شونده) نسبت به سایر (همه) پدیده‌های هم‌جنس و هم‌نوع خود (استاندارد)، با قرار گرفتن این پدیده‌ها (مقایسه‌شونده و استاندارد) در دو جهت متقابل در حوزه مکان رمزگذاری می‌گردد. این ساخت، در واقع با وقوع دستوری‌شدگی در حوزه مکان تبدیل به یک ساخت اختصاصی برای بیان مفهوم دستوری مقایسه‌ عالی شده است و می‌توان ساختار طرحواره‌ای [STAN on one side, COM on the other Side] («استاندارد یک طرف، مقایسه‌شونده یک طرف (دیگر)») را برای آن صورت‌بندی کرد. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۱۵) همه دنیا یک طرف، ملک تاج یک طرف (دیدار در هند، ۸۸)

استاندارد مقایسه‌شونده

(۱۶) تمام این مملکت از ناموس پرستی یک طرف، گیاه آبادی‌ها یک طرف (دایی جان، ۲۷۷)

استاندارد پارامتر مقایسه‌شونده

حال به بررسی این موضوع می‌پردازیم که عناصر و عباراتی که معمولاً در جایگاه سه مؤلفه «مقایسه‌شونده»، «استاندارد» و «نشانگر استاندارد» در ساخت مقایسه‌ عالی به کار می‌روند، از چه مقوله‌های نحوی و ساختوازی هستند و چه نقش‌های دستوری می‌گیرند؟ آیا ارتباطی میان تفاوت‌های صوری و معنایی این مؤلفه‌ها و نقش‌های دستوری که ایفاء می‌کنند، وجود دارد؟ برای پاسخ به این سوال ابتدا بر اساس دسته‌بندی رده‌شناسی اشتاسن (Stassen, 1985)، توزیع فراوانی انواع ساخت‌های مقایسه‌ عالی استخراج شده در این پژوهش را در جدول (۱) نمایش می‌دهیم و سپس به دیدگاه نوسه (Nose, 2010) می‌پردازیم.

¹ reduplication

جدول ۱- توزیع فراوانی انواع ساخت‌های مقایسه‌ عالی در زبان فارسی

Table 1- The frequency distribution of different types of superlative comparative constructions in Persian

تعداد	صورت	نوع مقایسه عالی
۹۹	از، به، بر، در (نشانگر استاندارد مکانی)	مکانی
۳۵	جلو زدن/ افتادن، حریف شدن، غلبه کردن، پیروز شدن و غیره... مانند موارد زیر: ۱- من توی دو از همه بچه‌های آبادی جلو می‌زنم (پابره‌ها، ص. ۲۰۳). ۲- تا حالا هیچ کس حریف این زن نشده (کلاغ‌ها و آدم‌ها، ص. ۶)	فرونی
۴	-----	پیوسته
۱۰	-----	آمیخته ^۱
۱۶	رودست نداشتن، به گرد پای کسی نرسیدن، انگشت کوچیکه کسی نشدن، روی دست همه بلند شدن، یک سروگردن از همه بالاتر بودن، بالاتر از سیاهی رنگی نیست، دیواری کوتاه‌تر از دیوار کسی پیدا نکردن، خون کسی از همه/بقیه رنگین‌تر بودن و غیره...	سایر (عبارات اصطلاحی/ضرب‌المثلی)

همان‌طور که در بخش پیشین گفته شد، به باور نوسه (Nose, 2010) مؤلفه استاندارد در زبان‌های مکانی، در نقش مفعول غیرمستقیم؛ در زبان‌های پیوسته، در نقش فاعل؛ و در زبان‌های فرونی، در نقش مفعول مستقیم ظاهر می‌شود. در جدول (۲) انواع مقوله‌های ساختوازی- نحوی و همچنین نقش‌های دستوری که در جایگاه سه مؤلفه مذکور ظاهر می‌شوند را نمایش می‌دهیم و سپس تعمیم پیشنهادی نوسه (2010) را با داده‌های زبان فارسی محک می‌زنیم.

جدول ۲- نمود صوری-نقشی مؤلفه‌های ساخت مقایسه عالی در زبان فارسی

Table 2- The formal-functional expression of the components of superlative comparative constructions in Persian

نشانه استاندارد	استاندارد	مقایسه‌شونده	مقوله نحوی
از، به، بر، در ساخت اضافه تهی (محدوف)	اسم (انسان/غیرانسان) ضمایر اشاری گرو اسمی جمله (بند اسمی) تهی (محدوف)	اسم (انسان/غیرانسان) ضمایر اشاری گرو اسمی/مصدری جمله (بند اسمی) تهی (محدوف)	
حرف اضافه ساخت اضافه تهی (محدوف)	فاعل، مفعول مستقیم، مفعول غیر مستقیم	فاعل، مفعول مستقیم، مفعول غیر مستقیم	وضعیت (نقش) دستوری

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، مؤلفه‌های مقایسه‌شونده و استاندارد گاه به صورت یک اسم، گاه به صورت یک عنصر اشاری، گاه به صورت یک عبارت اسمی و گاه به صورت یک بند کامل ظاهر می‌شوند. در مواردی نیز اصلاً نمود صوری ندارند. با توجه به جملات مورد بررسی در این پژوهش، مؤلفه‌های «نشانه استاندارد» و «نشانه پارامتر» نیز در زبان فارسی اغلب نمود صوری

^۱ منظور یک ساخت واحد است که همزمان دارای ترکیبی از ویژگی‌های ساخت مکانی، فرونی و یا پیوسته است.

ندارند، مخصوصاً در جملاتی که شامل «ساخت اضافه» هستند. نمود صوری مؤلفه «استاندارد» نیز در برخی جملات اجباری نیست و به صورت ضمنی (پنهان) درک می‌شود. اما مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده» و «پارامتر» معمولاً قابل حذف نیستند و به جز در یک ساخت خاص، نمود صوری آنها اغلب اجباری است، به عنوان مثال در یکی از ساخت‌های پر کاربرد زبان فارسی که دارای صورت گزاره‌ای «از این PAR-تر نمی‌شود.» ([az in PAR-tar To Be-3rd-SG-PRES-NEG]) به معنای 'from this PAR-er not become'^۱ است، می‌توان مؤلفه «مقایسه‌شونده» را حذف و به صورت ضمنی از بافت درک کرد. به مثال‌های زیر توجه کنید:

(۱۷) از این بد تر همیشه/از این زیباتر همیشه/ از این گندتر همیشه و غیره....

نشانگر استاندارد استاندارد پارامتر نشانگر پارامتر

(۱۸) شهر ما واقعاً شلوغ شده. وضع ترافیک از این بد تر نمی‌شود (کلاغ‌ها و آدم‌ها، ۸۱).

مقایسه‌شونده نشانگر استاندارد استاندارد پارامتر نشانگر پارامتر

(۱۹) دکتر رو به من گفت: هیچ خبری نیست. سینه از این سالم‌تر نمی‌شود (زن زیادی، ۸۱).

(در این مثال نیز مؤلفه‌های سازنده ساخت مقایسه همانند مثال بالایی است)

مؤلفه «پارامتر» نیز فقط در یک ساخت خاص می‌تواند نمود صوری نداشته باشد. این ساخت خاص بر اساس طرحواره برابری شکل می‌گیرد، مانند مثال‌های زیر:

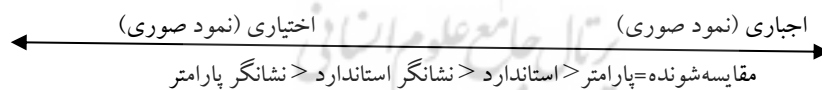
(۲۰) هیچ کس، بابایوسف همیشه.

استاندارد مقایسه‌شونده

(۲۱) هیچ غذایی قورمه‌سبزی همیشه.

استاندارد مقایسه‌شونده

با توجه به مطالبی که تا به این جا در خصوص چگونگی نمود صوری مؤلفه‌های ساخت مقایسه ذکر شد، در یک جمع‌بندی می‌توان گفت که به ترتیب، نشانگر پارامتر، نشانگر استاندارد و استاندارد بیشترین احتمال حذف (نداشتن نمود صوری) و مؤلفه‌های پارامتر و مقایسه‌شونده به صورت مساوی (فقط در یک ساخت) کمترین احتمال حذف را در زبان فارسی دارند. به عبارت دقیق‌تر، می‌توان احتمال میزان اجباری یا اختیاری بودن نمود صوری این مؤلفه‌ها را در سلسله مراتبی به شکل زیر نمایش داد:

شکل ۲- سلسله مراتب نمود صوری مؤلفه‌های ساخت مقایسه‌ عالی در زبان فارسی

Fig 2- The hierarchy of expression of the components of superlative comparative constructions in Persian

همچنین، پس از به کارگیری پیشنهاد نوسه (Nose, 2010) در انواع ساخت‌های مقایسه‌ عالی در زبان فارسی، مشخص شد که تعمیم وی در این زبان چندان صادق نیست و تفاوت‌های صوری و نقشی مؤلفه‌های مذکور را نمی‌توان صرفاً با مقوله تعدی تبیین کرد. به عبارت دقیق‌تر، یعنی فقط هنگامی که ساخت ما از نوع مکانی باشد و مؤلفه استاندارد اصلاً نمود صوری نداشته باشد و یا در صورت داشتن نمود صوری، بعد از مؤلفه مقایسه‌شونده ظاهر شود و نشانگر استاندارد نیز قبل از استاندارد قرار بگیرد، در این صورت تعمیم پیشنهادی نوسه صدق می‌کند؛ اما چنانچه مؤلفه استاندارد قبل از مقایسه‌شونده ظاهر شود و نشانگر استاندارد یا سایر مؤلفه‌ها نیز جابه‌جا شوند، در این

^۱ ساخت مذکور، در واقع نوعی ترکیب کلام است دال بر اینکه وضع به نهایت خود رسیده است.

صورت تعمیم نوسه دیگر صدق نمی‌کند. علاوه بر این، در سایر ساخت‌های بیان مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی، از جمله در ساخت‌های فزونی و پیوسته نیز تعمیم نوسه صادق نیست. علت این امر را می‌توان مرتبط با دو ویژگی رده‌شناسی مهم در زبان فارسی دانست: ۱- ترتیب سازه آزاد و ۲- بهره‌گیری از ساخت اضافه. مثال‌های زیر نشان می‌دهند که تعمیم نوسه در زبان فارسی به طور یکدست و در همه ساخت‌ها صدق نمی‌کند:

(۲۲) باغ هیچ کدام از آنها به پای باغ حاج اسماعیل نمی‌رسید (بازنشسته، ۲۸۱).
استاندارد مقایسه‌شونده

این ساخت از نوع پیوسته نیست ولی بر خلاف تعمیم نوسه، مؤلفه استاندارد در ابتدای جمله و در نقش فاعل ظاهر می‌شود.

(۲۳) این زن در زیرکی رودست نداشت.
مقایسه‌شونده پارامتر

در این ساخت مؤلفه استاندارد نمود صوری ندارد و فعل جمله نیز از نوع افعال ناگذر است. بنابراین تعمیم پیشنهادی نوسه در خصوص این دسته از ساخت‌هایی که دارای افعال ناگذر هستند و مؤلفه استاندارد را نیز به صورت ضمنی (پنهان) رمزگذاری می‌کنند، صدق نمی‌کند.

(۲۴) صدایی از صدای ما بلند تر و کلفت تر نیست (افسانه‌های کهن، ۱۱۸).

استاندارد ن استاندارد مقایسه‌شونده پارامتر ن پارامتر ن پارامتر ن پارامتر ن
(۲۵) هیچ کس قابلیت تو را ندارد (باده‌ها، ۸۶).
استاندارد پارامتر مقایسه‌شونده

جمله (۲۴) از نوع مکانی است اما بر خلاف تعمیم نوسه، مؤلفه استاندارد در این جمله در نقش فاعل ظاهر شده است و نه در نقش مفعول غیرمستقیم. جمله (۲۵) نیز اگرچه از نوع پیوسته نیست، اما مؤلفه استاندارد در آن در نقش فاعل ظاهر شده است.

۵. راهبردهای ساختوازی-نحوی ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی

در این بخش می‌خواهیم به این موضوع پردازیم که زبان فارسی از چه راهکارهای ساختوازی-نحوی برای رمزگذاری مفهوم مقایسه‌ی عالی بهره می‌گیرد. به لحاظ رده‌شناسی زبان فارسی غالباً از نوع زبان‌های SOV و دارای ترتیب واژه آزاد است و نسبت به زبان‌هایی مانند انگلیسی، انعطاف زیادی از خود نشان می‌دهد. از طرفی دیگر، مطابق با هاینه (Heine, 1997:116) بسیاری از طرحواره‌ها، مخصوصاً طرحواره‌های مکانی همبستگی شدیدی با ترتیب واژه دارند و همان‌طور که در مثال‌های ارائه شده در بخش پیشین دیدیم، هر یک از مؤلفه‌های ساخت مقایسه می‌تواند در جایگاه آغازین، میانی و یا پایانی قرار بگیرد و به صورت‌های مختلفی از نظر ترتیب در جمله ظاهر شود. بنابراین، انتظار می‌رود که قابلیت جابه‌جایی مؤلفه‌های مذکور به لحاظ ترتیب در جمله و نیز نقش‌های دستوری مختلفی که ایفاء می‌کنند، نسبتاً زیاد و انعطاف‌پذیر باشد. به عنوان مثال، قابلیت جابه‌جایی این مؤلفه‌ها در انواع ساخت‌های مقایسه‌ی عالی در این زبان به گونه‌ای است که نشانگر استاندارد هم می‌تواند قبل از استاندارد قرار بگیرد و هم قبل از مقایسه‌شونده. همچنین، مؤلفه «استاندارد» نیز یا در آغاز جمله، پیش از همه مؤلفه‌ها ظاهر می‌شود و یا در جایگاه‌های میانی و بعد از مؤلفه‌های مقایسه‌شونده، پارامتر و یا نشانگر پارامتر.

در ساخت‌هایی که از عنصر اضافه استفاده می‌شود نیز، معمولاً نشانگر استاندارد حذف می‌شود و کسره اضافه جایگزین آن می‌شود. همچنین، به دلیل وجود طرحواره‌ی اتصالی در زبان فارسی و نیز استفاده از حروف اضافه مختلف (از، به، بر، در)، مؤلفه‌های مقایسه‌شونده، استاندارد و پارامتر به شیوه‌های مختلف نمایان می‌شوند و در بسیاری موارد قابلیت جابه‌جایی دارند، به عنوان مثال جمله (۲۶) را می‌توان با

جابه‌جا کردن تمام مؤلفه‌ها، بالاخص مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده»، «استاندارد» و «نشانگر استاندارد» به چند صورت مختلف بازنویسی کرد و هیچ کدام از این جابه‌جایی‌ها منجر به نادرستی شدن جمله نمی‌شود:

(۲۶) توی دنیا از قصه قشنگ‌تر، چیزی نیست (بادها، ۱۱).

- قصه از هر چیزی توی دنیا قشنگ‌تر است.

- قصه، قشنگ‌ترین چیز دنیاست.

- قصه قشنگ‌ترین چیز در دنیا است.

- قشنگ‌ترین چیز توی دنیا، قصه است.

- چیزی از قصه قشنگ‌تر توی دنیا نیست.

- چیزی قشنگ‌تر از قصه توی دنیا نیست.

- از قصه قشنگ‌تر چیزی توی (در) دنیا نیست.

- از قصه قشنگ‌تر توی (در) دنیا چیزی نیست.

علاوه بر دو عامل مذکور (ترتیب واژه آزاد و ساخت اضافه) برخی راهکارها و ابزارهای ساختواژی-نحوی نیز هستند که نقش بسزایی در چگونگی نمود صوری مؤلفه‌ها، جایگاه (ترتیب) آنها در جمله و شیوه رمزگذاری مقایسه‌ عالی در زبان فارسی دارند، مانند برخی عناصر واژگانی، افعال مرکب، دوگان‌سازی (تکرار)، اصطلاحات ساختی، عبارات و ساخت‌های اصطلاحی و برخی ضرب‌المثل‌ها که بر مفهوم مقایسه‌ عالی دلالت دارند. در ادامه، به بررسی و شرح این راهکارها و ابزارهای ساختواژی-نحوی می‌پردازیم:

گاهی، مفهوم مقایسه‌ عالی با به کارگیری عنصر/عناصری رمزگذاری می‌شود که مؤلفه‌های نشانگر استاندارد، استاندارد و نشانگر پارامتر را به نوعی با یکدیگر ادغام می‌کند. به عنوان مثال، در برخی جملات به جای نشانگر پارامتر و نشانگر استاندارد از عناصر واژگانی مستقلی مانند "تک"، "سر"، "سوگلی"، "سرگل"، "دردانه/یکی یکدانه" و غیره... استفاده می‌شود، مانند مثال زیر:

(۲۷) علی در تیراندازی تک است/ علی در تیراندازی از همه سر است.

بهره‌گیری از این گونه عناصر واژگانی برای بیان مفهوم مقایسه‌ عالی همراستا با دیدگاه ینسن (Jensen, 1934) در خصوص سیر تکامل ساخت‌های مقایسه‌ای در زبان‌های مختلف است. یعنی، طبق دیدگاه ینسن (Jensen, 1934) در زبان فارسی نیز سیر تکامل ساخت‌های مقایسه‌ای از بندهای هم‌پایه دوتایی به سمت عبارات یک‌بندی است و جملات تک‌بندی، فراوانی بیشتری دارند.

دوگان‌سازی (تکرار) نیز، یکی دیگر از راهکارهای ساختواژی برای بیان مقایسه‌ عالی در زبان فارسی است که از رهگذر آن، مؤلفه پارامتر (صفت) تکرار می‌شود و سپس در نقش یک تشدیدکننده^۱ مفهوم مقایسه‌ عالی را رمزگذاری می‌کند، مانند نمونه‌های زیر:

(۲۸) دیوژ تر از دیوژ کسی است که زن سرتر از خود اختیار کند! (گزنه، ۲۰۶)

(۲۹) او دیوانه‌تر از هر دیوانه است (سه قطره، ۱۳).

یکی دیگر از راهکارهای ساختواژی-نحوی برای بیان مقایسه در این زبان، بهره‌گیری از افعال مرکب است. برخی افعال مرکب و عبارت‌های فعلی وجود دارند که بر مفهوم "برتری/برتربودن" دلالت دارند و در ساخت مقایسه‌ عالی مشارکت فعال دارند، از جمله «متمایز کردن»، «لنگه‌نداشتن»، «حرف اول را زدن»، «رودست نداشتن» و غیره... مانند مثال‌های زیر:

(۳۰) آن چشمان درشت و معصوم، او را از همه دختران ده متمایز کرده بود (سایه روشن، ۵۹)

(۳۱) ایران در رشته کشتی حرف اول را می‌زند.

¹ intensifier

۶. نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تحلیل رده‌شناختی از ساخت مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی بر مبنای رده‌شناسی اشتاسن (Stassen, 1985) و الگوی پیشنهادی نوسه (Nose, 2010) انجام شد. در ادامه با پاسخگویی به پرسش‌های مطرح شده در بخش مقدمه، یافته‌های حاصل از پژوهش و نتیجه‌گیری ارائه می‌گردد.

در پاسخ به پرسش اول، یافته‌ها نشان داد که زبان فارسی از سازوکارهای ساختوازی-نحوی متنوعی بهره می‌گیرد، مانند دوگان‌سازی (تکرار)، ساخت اضافه، دوگان-وندافزایی، افعال مرکب و عناصر واژگانی دارای معنای 'بهتری/برتری'، اصطلاحات ساختی و عبارات اصطلاحی و ضرب‌المثلی.

در پاسخ به پرسش دوم در خصوص نمود صوری مؤلفه‌های ساخت مقایسه‌ی عالی، مشخص شد که در زبان فارسی مؤلفه‌های «نشانگر پارامتر» و «نشانگر استاندارد» در اکثر ساخت‌ها نمود صوری ندارند و حضور آنها اختیاری است (یعنی ۷۰ درصد از کل نمونه‌ها و ساخت‌های مقایسه مورد بررسی در این پژوهش سه-مؤلفه‌ای و یا دو-مؤلفه‌ای بودند) و مؤلفه «استاندارد» نیز در برخی ساخت‌ها نمود صوری ندارد (در ۲۰ درصد از کل نمونه‌های مورد بررسی، مؤلفه استاندارد نمود صوری نداشت) و به صورت ضمنی و فقط از بافت می‌توان آن را تشخیص داد. همچنین، فقط در یک ساخت، مؤلفه «مقایسه‌شونده» نیز قابل حذف است (در ۱۰ درصد از کل نمونه‌های مورد بررسی، مؤلفه مقایسه‌شونده نیز نمود صوری نداشت). به سخن دیگر، اغلب ساخت‌های مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی یا به صورت دو مؤلفه‌ای («مقایسه‌شونده» و «استاندارد») رمزگذاری می‌شوند، و یا به صورت سه مؤلفه‌ای («مقایسه‌شونده»، «استاندارد» و «پارامتر»). علاوه بر این، به دلیل ویژگی «ترتیب واژه آزاد» و بهره‌گیری از «ساخت اضافه» در بسیاری از ساخت‌ها، مؤلفه‌های «مقایسه‌شونده»، «استاندارد» و «نشانگر استاندارد» به لحاظ ترتیب و نقش‌های دستوری که در جمله ایفاء می‌کنند، قابلیت جابه‌جایی دارند.

در پاسخ به پرسش سوم، دیدیم که راهبردها و ساخت‌های خاصی برای بیان مقایسه‌ی عالی در زبان فارسی وجود دارد که با دسته‌بندی اشتاسن و همچنین با تعمیم پیشنهادی نوسه، مطابقت کامل ندارند. به عبارتی، اگر چه زبان فارسی به لحاظ دسته‌بندی رده‌شناسی، غالباً از نوع «مکانی» است، اما از راهبردها و ساخت‌های متنوع و منحصر به فردی بهره می‌گیرد که در فهرست زبان‌ها و راهبردهای مورد مطالعه اشتاسن و نوسه مشاهده نشده و از نظر مغفول مانده‌اند. بنابراین، به این نتیجه رسیدیم که دسته‌بندی پیشنهادی اشتاسن و الگوی نوسه در مواجهه با داده‌های فارسی کفایت لازم و کافی را ندارند و نیازمند بازنگری هستند.

و در پاسخ به پرسش چهارم، مشخص شد که در زبان فارسی ساخت‌های متنوع و زبان-ویژه‌ای با مشارکت ساخت اضافه و یا در قالب اصطلاحات ساختی برای بیان مقایسه‌ی عالی به کار گرفته می‌شود. علاوه بر این، یک ساخت اختصاصی نیز در این زبان وجود دارد که بر اساس مفهوم مکان (ایجاد تقابل جهتی) شکل می‌گیرد؛ به این صورت که بی‌نظیر بودن و برتری یک پدیده (مقایسه‌شونده) نسبت به سایر پدیده‌های هم‌جنس و هم‌نوع خود (استاندارد)، با قرارگرفتن آنها در دو جهت مقابل در حوزه مکان رمزگذاری می‌گردد. این ساخت، در واقع با وقوع دستوری‌شدگی در حوزه مکان تبدیل به یک ساخت اختصاصی برای بیان مفهوم دستوری مقایسه‌ی عالی شده‌است و دارای ساختار طرحواره‌ای [STAN on one side, COM on the other Side] («استاندارد یک طرف، مقایسه‌شونده یک طرف (دیگر)») است.

پی‌نوشت

از جمله متون موجود در فرهنگ فارسی عامیانه که در این پژوهش برای بیان مثال‌ها استفاده شده‌اند، عبارتند از: پابره‌نه‌ها (ا. شاملو، ۱۳۵۰)؛ سایه‌روشن (ص. هدایت، ۱۳۷۷)؛ کلاغ‌ها و آدم‌ها (ج. میرصادقی، ۱۳۸۳)؛ سه‌قطره (ص. هدایت، ۱۳۳۰)؛ پنج‌داستان (ج. آل‌احمد، ۱۳۸۴)؛ دیدار در هند (ا. فصیح، ۱۳۹۵)؛ نون و القلم (ج. آل‌احمد، ۱۳۴۰)؛ طوطی (ز. هاشمی، ۱۳۴۸)؛ پیشامدها (ع. پهلوان، ۱۳۵۴)؛ شبگرد (ص. ...)

دارابی، (۱۳۹۷)؛ زن‌زیادی (ج. آل‌احمد، ۱۳۳۱)؛ افسانه‌های کهن (ف. مهتدی، ۱۳۸۵)؛ گزنه (ح. فرهنگ‌فر، ۱۳۹۴)؛ بازنشسته (خ. شاهانی، ۱۳۶۸)؛ دایی‌جان (ا. پزشکی‌راد، ۱۳۵۱).

منابع

- رضویان، حسین، کاوسی، صدیقه و سحر بهرامی‌خورشید (۱۳۹۵). ساخت اضافه در زبان فارسی از منظر دستور ساخت گلدبرگ. *پژوهش‌های زبانی*، سال ۷، شماره ۲، ۳۹-۵۷.
- عموزاده، محمد و نسیم اسفندیاری (۱۳۹۱). بررسی مقایسه‌ای ساخت اضافه در زبان فارسی بر اساس الگوهای شناختی و غیرشناختی. *پژوهش‌های زیان‌شناسی تطبیقی*، دوره ۲، شماره ۴، ۵۹-۹۱.
- نجفی، ابوالحسن (۱۳۸۷). *فرهنگ فارسی عامیانه*، چاپ دوم، تهران، انتشارات نیلوفر.
- نجفی، پریسا و جلال رحیمیان (۱۳۹۹). ساخت‌های همسانی در زبان فارسی. *زبان‌پژوهی*، ۱۳ (۳۸)، ۲۶۴-۲۴۳.
- نغزگوی کهن، مهرداد و ساسان ملکی (۱۳۹۸). طرح‌واره‌های مالکیت در زبان فارسی. *پژوهش‌های زیان‌شناسی*، سال یازدهم، شماره اول (شماره ترتیبی ۲۰)، ۳۳-۴۸.
- Amouzadeh, M. & Esfandiari, N. (2012). A Cognitive and non-Cognitive Study of the Ezafe Construction in Persian. *Iranian Journal of Comparative Linguistic Research*, 2(4), 59-91. [In Persian]
- Everett, Daniel L. & Barbara Kern. (1997) *Wari: The Pacaas Novos Language of Western Brazil*. London/New York: Routledge.
- Haspelmath, M. & Buchholz, O. (1998). Equative and similative constructions in the languages of Europe. In J. van der Auwera, Dónall P. and Ó Baoill (eds.). *Adverbial constructions in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter: 277-334.
- Heine, B. (1997). *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford: Oxford University press.
- Hopper, P. J. & Thompson, S. (1980). Transitivity in grammar and discourse. *Language*, 56, 251-299.
- Jensen, H. (1934). Der steigende Vergleich und sein sprachlicher Ausdruck. *Indogermanische Forschungen*, 52, 108-30.
- Naghzgyuy-Kohan, M. & Maleki, S. (2019). Tarhvaraha-ye Malekiyat dar zaban-e Farsi (Possession Schemas in Persian). *Journal of researches in Linguistics*, 11(20), 33-48. [In Persian]
- Najafi, A. (2008). *Farhang-e Farsi-e Amiyane (The Colloquial Persian Dictionary)*, 2nd edition. Tehran: Niloufar Publication. [In Persian]
- Najafi, P. & Rahimian, J. (2020). Equative constructions in Persian language. *Zabanpazhuhi (Journal of Language Research)*, 13 (38), 243-264. [In Persian]
- Nose, M. (2010). A Contrastive study of comparative constructions among English, Japanese, and Tok Pisin: by using corpora in cross-linguistic contrast. In R. Xiao (ed.). *Using Corpora in Contrastive and Translation Studies*, Cambridge scholars publishing: 457-470.
- Parra-Guinaldo, V. (2011). Typological overview of comparatives of inequality with an emphasis on Old English *More than* Expressions. *Anuario de Estudios Filológicos*, Vol XXXIV, 139-156.
- Razavian, H., Kavusi, S. & Bahrami Khorshid, S. (2016). Ezafe Constructions in Persian Language from Goldberg's Construction Grammar Perspective. *Journal of Language Research*, 7(2), 39-57. [In Persian]
- Stassen, L. (2005). Comparative Constructions. In: Haspelmath, et al. (eds.) *The World Atlas of Language Structures*. Oxford: OUP, feature 121 in WALS: 490-493.
- Stassen, L. (1985). *Comparison and Universal Grammar*. Oxford: Basil Blackwell.
- Stolz, C. & Stolz, T. (1994). *Spanisch-amerindischer Sprachkontakt (Hispanonindiana I): Die 'Hispanisierung' mesoamerikanischer Komparationsstrukturen*. Unpublished manuscript, University of Essen.
- Ullian, R. (1972). Some features of basic comparative constructions. *Working Papers on Language Universals*, 9, 117-62.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی